

●

Cilt 5 / Sayı 1 / Yaz 2025

Kitap Tanıtımı

●

(Post)kolonyalizm: Özne, Arzu ve Siyasal Melezlik Üzerine Bir İnceleme

Sıla Cılız İnanç

Yüksek Lisans Öğrencisi

ORCID: 0009-0000-0467-1168

Cılız İnanç, Sıla. “(Post)kolonyalizm: Özne, Arzu ve Siyasal Melezlik Üzerine Bir İnceleme”.

Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi 5.1 (Yaz 2025): 78-82

DOI: <https://doi.org/10.54281/kundergisi.58>.

Geliş Tarihi: 07.05.2025 / Kabul Tarihi: 21.05.2025 / Yayınlanma Tarihi: 30.06.2025

Bu çalışma Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmıştır.

(Post)kolonyalizm: Özne, Arzu ve Siyasal Melezlik Üzerine Bir İnceleme

Sıla Cıllız İnanç

Kelleci, Tuğçe. (Post)kolonyalizm: Özne, Arzu ve Siyasal Melezlik. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2023.

Tuğçe Kelleci, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda, Prof. Dr. Çınar Özen danışmanlığında *(Post)kolonyal Öznenin Arzu ve Siyasal Melezlik Çerçevesinde Çözümlemesi* başlıklı doktora tezini tamamlamıştır. Bu tez, Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümü tarafından 2023 yılı en iyi doktora tezi ödülüne layık görülmüştür. *(Post)kolonyalizm: Özne, Arzu ve Siyasal Melezlik* adıyla kitaplaşan çalışma, postkolonyal kuramın teorik temellerini, özne inşasını ve kimlik siyasetinin dönüşümünü disiplinler arası bir çerçevede ele almaktadır. Kitap, kültürel çalışmalar, edebiyat kuramı, siyaset felsefesi ve psikanaliz gibi alanlar arasında geçişkenlik kurarak, sömürge sonrası öznenin inşasını farklı boyutlarıyla ve bütüncül bir bakış açısıyla irdelemektedir.

Kitabın *Giriş* kısmında Kelleci, "Kolonileştirilenin 'aldığı en ağır darbe, tarihin ve toplumun dışına çıkarılmasıdır' der Albert Memmi, zira tarihsel sürecin yükünü en ağır şekilde taşımak zorunda kalsa da o artık oyunun dışındadır" (17) ifadesi ile etkileyici bir giriş yapar. Dört ana bölümden oluşan eser, soyut kuramsal tartışmaları edebî metinlerle ilişkilendirerek kuram ile pratiği buluşturmaktadır.

Çalışmanın "Postkolonyalizm ve Uluslararası İlişkiler: Kavramsal Açılımlar ve Kuramsal Eleştiriler" başlıklı ilk bölümü, postkolonyal düşüncenin temel kavramlarını tarihsel bir bağlam içerisinde ele alarak kuramsal bir çerçeve sunar. Bu bölümde özellikle Edward Said'in 1978 tarihli *Oryantalizm* adlı çalışması merkeze alınır. Said'in ortaya koyduğu oryantalizm kavramı, Batı'nın Doğu'yu temsili üzerinden kurduğu bilgi üretim biçimlerini ve bu bilgiyle meşrulaştırdığı tahakküm ilişkilerini gözler önüne serer. Batı'nın Doğu'yu egzotik, irrasyonel ve geri kalmış olarak konumlandırması, sadece bir kültürel temsil meselesi değil, aynı zamanda bir iktidar pratiğidir. Bu temsiliyet pratikleri, Gayatri Chakravorty Spivak'ın "epistemik şiddet" kavramıyla derinleştirilir. Spivak'a göre, özellikle alt sınıflara mensup kadınlar hem Batılı söylemler hem de yerel ataerkil yapılar tarafından sistemli biçimde susturulmakta ve temsil edilmemektedir. Bu çifte baskı, sömürge sonrası öznenin sesinin silinmesine neden olmakta ve temsil krizini daha da görünür kılmaktadır (41-92).

Kitapta geçen Homi K. Bhabha'nın "mimikri" ve "kültürel belirsizlik" gibi kavramları ise kimliğin sabit, özcü ve yekpare bir yapı olmadığını; aksine, iktidar ilişkileri içinde müzakere edilen, çoğul ve değişken bir form olduğunu ortaya koyar. Bu çerçevede, kimlik artık bir özden ziyade bir süreç olarak anlaşılmaktadır. Tuğçe Kelleci bu kuramsal arka planı kullana-

rak postkolonyal öznenin temsil krizine odaklanır ve Batı-merkezli bilgi rejimlerinin eleştirisini derinleştirir. Böylece hem epistemolojik hem de siyasal düzlemde postkolonyal kuramın araladığı alanı sorgulayıcı ve dönüştürücü bir yaklaşımla tartışmaya açar.

“Postkolonyal Özne Tartışması İçin Kuramsal Çevre” başlıklı ikinci bölümde Lacan’ın arzu kuramı üzerinden özne inşası sorgulanır. Arzu, öznenin eksikliğiyle yapılandırılır ve sömürgeleştirilmiş özne, ötekine göre konumlandırılarak arzusunun nesnesi hâline gelir. Fanon’un *Siyah Deri Beyaz Maskeler* metni üzerinden siyah özne ve beyaz bakış ilişkisi psikanalitik düzlemde analiz edilir. Siyah özne, beyaz özneyi arzular ancak bu arzu, yabancılaşmayı derinleştirir. Bu durum, siyah öznenin hem beyaz özneye özdeşleşme arzusunu hem de kendi kimliğinden uzaklaşma sürecini aynı anda yaşamasına neden olarak, postkolonyal öznenin yapısal bölünmüşlüğüne görünür kılar (105-171). Spivak’ın sessizleştirilmiş öteki kavramı da özellikle Batılı olmayan kadınların temsilinde belirginleşir. Bu kadınlar yalnızca görünmez kılınmakla kalmaz, aynı zamanda konuşma hakları da elinden alınmıştır. Kelleci bu bölümde arzu, temsil ve sessizlik ekseninde özne inşasını yeniden düşündürür.

“Kolonyal İktidar İlişkilerinde Özneyi Konumlandırmak; Disiplinler Arası Bir Yaklaşım” başlıklı üçüncü bölümde Kelleci siyasal melezlik kavramını Homi Bhabha’nın üçüncü mekân teorisiyle ilişkilendirir. Melezlik, yalnızca kültürel çeşitliliği değil, aynı zamanda iktidara karşı direnişin stratejik bir biçimini ifade eder. Bu bölümde Elif Şafak, Assia Djebar ve Arundhati Roy’un metinlerinden hareketle, melez kimliğin temsil olanakları incelenir. Bu temsil biçimleri sabit kimlik anlayışlarını sarsar ve çoğul aidiyetleri görünür kılar (171-215). Kuramsal çerçeveye edebî anlatılar arasında kurulan ilişki, kitabın en dikkat çekici yönlerinden biridir. Kelleci melezliğin yalnızca kültürel değil, siyasal bir potansiyel taşıdığını ileri sürer.

“Postkolonyal Özneleşmenin Siyasal Düzlemi” başlıklı dördüncü bölümde, postkolonyal özneleşmenin yalnızca kültürel değil, siyasal bir mesele olduğu vurgulanır. Öznenin kolonyal iktidarın süregelen etkileriyle şekillendiği, kimliğin melezleşme ve çatallanma süreçleriyle kurulduğu tezi, bu bölümün odak noktasıdır. Yazar, özellikle Bhabha’nın “üçüncü alan” (third space) kuramını merkeze alarak, sömürge sonrası öznenin Batı epistemolojisinin dışında siyasal bir özne olarak nasıl inşa edildiğini tartışır. Bu bölümde dikkat çeken bir diğer boyut, Lacan’ın “Büyük Öteki” ve “arzu” kavramlarının postkolonyal bağlamda yeniden yorumlanmasıdır. Kelleci postkolonyal öznenin arzularının da kolonyal iktidarın söylemsel yapıları tarafından biçimlendirildiğini, dolayısıyla arzu nesnesinin dahi siyasal olarak kurgulandığını iddia eder. Özne, bu anlamda ne tam anlamıyla Batı’ya ait ne de tamamen kendi yerel epistemolojisine dayanır; sürekli yeniden kurulan, geçişli ve ikili olmayan bir yapıdadır (223-278).

Bölümün en çarpıcı yanı ise, postkolonyal özneleşmenin bir “direniş hattı” olarak okunmasıdır. Kelleci öznenin kolonyal belleğe karşı verdiği yanıtın, yalnızca kültürel değil, aynı zamanda siyasal bir özne inşası süreciyle doğrudan ilişkili olduğunu savunur. Siyasal melezlik, burada hem bir kırılma hem de yeni bir tahayyül alanı olarak konumlanır. Bu bağlamda, Fanon’un özneleşme ile toplumsal devrim arasında kurduğu ilişkiyle paralel bir düşünsel hat kurulmaktadır.

Özetle Kelleci’nin bu bölümde yaptığı analizler, postkolonyal özneleşmeyi yalnızca kimlik politikaları bağlamında değil, siyasal öznenin yeniden kurulumu bağlamında tartışarak özgün bir katkı sunar. Postkolonyal kuramın psikanalitik ve siyasal düzlemleri arasında kurduğu bağlam sayesinde eser, özellikle disiplinler arası çalışmalar yürüten araştırmacılar için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Yazarın yoğunlukla başvurduğu temel kuramsal kaynaklar, postkolonyal teorinin yapıtaşlarını oluşturan isimlerden oluşmaktadır. Edward Said'in *Oryantalizm* çalışması, Doğu'nun Batı tarafından nasıl temsillendirildiğini sorgulayan merkezî bir metin olarak öne çıkar. Gayatri Chakravorty Spivak'ın "Can the Subaltern Speak?" (Madun Konuşabilir mi?) başlıklı makalesi, özellikle altkonumlu sayılan kadınların temsil edilemezliği üzerine geliştirdiği epistemik şiddet kavramıyla Kelleci'nin analizlerine yön verir. Homi K. Bhabha'nın *The Location of Culture* (Kültürel Konumlanış) adlı eseri, kültürel belirsizlik, mimikri ve melezlik kavramlarıyla kitabın özellikle siyasal kimlik ve direniş tartışmalarına kuramsal altyapı sunar. Frantz Fanon'un *Siyah Deri Beyaz Maskeler* adlı eseri, kolonyal travma ve arzu ilişkisini açmılayarak postkolonyal öznenin psikanalitik düzlemde çözümlemesine katkı sağlar (164). Jacques Lacan'ın *Écrits*'i (Yazılar), arzunun yapısal doğasına ilişkin yaklaşımıyla psikanalitik referans noktası olurken, Michel Foucault'nun *Cinselliğin Tarihi ve Özne ve İktidar* eserleri, bilgi-özne-iktidar ilişkisini çözümlemede temel alınan kaynaklardandır. Stuart Hall'un "Kültürel Kimlik ve Diaspora" makalesi kimliklerin sabit değil, müzakere edilen yapılar olduğunu savunarak, Kelleci'nin melez kimlik yaklaşımıyla örtüşür. Ayrıca Elif Şafak'ın *Araf* ve *Baba ve Piç*, Assia Djebar'ın *Kadınların Hafızası* ve Arundhati Roy'un *The God of Small Things* (Küçük Şeylerin Tanrısı) adlı romanları, melezlik ve temsil temalarının edebî düzeyde incelendiği örnek metinler olarak kuramsal çerçevenin sahaya uygulanmasında önemli rol oynar.

Tuççe Kelleci'nin çalışmasında yansıttığı görüşlere akademik literatür çerçevesinde bakıldığında yalnızca teorik bir derleme sunmakla kalmaz, aynı zamanda yerleşik postkolonyal yaklaşımlarla eleştirel bir diyalog kurar. Özellikle doktora ve yüksek lisans tezlerinde sıkça başvurulan teorik çerçevelerle hem kesiştiği hem de ayrıştığı noktalar dikkat çekicidir. Özellikle Edward Said'in *Oryantalizm* kavramını temel alarak Batı'nın epistemolojik tahakkümünü açığa çıkarır. Ancak bazı tezlerde görülen, Said'in Doğu temsillerine dair eleştirisini indirgemeci bir biçimde alıntılama eğilimine karşı daha çok Spivak'ın sessizlik ve altkonum vurgusunu teorik olarak merkeze alır. Bu yönüyle Spivak'a daha fazla yakınlık gösterir. Buna karşılık, postkolonyal özne kuramında özneye yüklenen aşırı edilgenlik eleştirilerine katılarak, Fanon'un özneyi arayış hâlindeki figür olarak konumlandırmasını eleştirel biçimde yeniden yorumlar. Bu noktada, Fanon'un arzusunun ırksal yapılarını ifşa etmesini desteklerken, özneyi pasif konumda bırakmasına eleştiri getirir. Bhabha'nın soyut teorilerini edebî pratiklerle somutlaştırması ise metnin en güçlü yönlerinden biridir.

Alparslan Nas'ın "Türkiye'de Milli ve Minör Edebiyat Arasında: Mehmed Uzun ve Mıgırdiç Margosyan'ın Eserlerinde Direniş Modelleri" (Nas 2011), Özlem Ulucan'ın "Mısır ve Türkiye'de Modernleşmeye Geçiş Süreci: Necip Mahfouz'un Kahire Üçlemesi ve Orhan Pamuk'un Cevdet Bey ve Oğulları Adlı Eserlerinin Karşılaştırmalı Araştırması" (Ulucan 2016), Bilgin Güngör'ün "Türk Edebiyatında Sömürgeciliğe Bakış (1876–2014)" (Güngör 2017) ve Mine Göçmen'in "Mevlüt Süleymanlı'nın Romanlarına Yansıyan Kolonyal–Postkolonyal Yaklaşım" (Göçmen 2020) isimli yüksek lisans tezlerinde, "melez kimlik" kavramı genellikle kültürel uyum, kimlik çözülmesi ya da yerel kültürün zayıflaması bağlamında ele alınmaktadır. Buna karşın Kelleci melezliği siyasal bir direniş alanı olarak konumlandırır; temsil krizine verilen bir yanıt ve postkolonyal öznenin aktif bir konumlanışı olarak ele alır. Bu yaklaşımıyla, yerli literatüre yalnızca kuramsal değil, yöntemsel açıdan da önemli bir katkı sunar ve postkolonyal kuramın Batı dışı coğrafyalarda pasif biçimde ithal edilmek yerine, yerel deneyimlerle yeniden üretilmesinin yollarını gösterir.

Yazarın özellikle kültürel çalışmalar alanında Stuart Hall ile kurduğu kuramsal bağ, temsil meselesinde dinamik ve çoksesli bir yaklaşımı benimsemesine olanak tanır. Bu durum, kimliklerin sabitlenemeyeceği ve sürekli müzakere hâlinde olduğu yönündeki görüşüyle Hall'un çizgisini takip ettiğini gösterir. Kelleci'nin kuramsal çerçevesi, Türkiye'deki bazı yüksek lisans ve doktora tezlerinde işlenen postkolonyal temalarla örtüşmektedir. Örneğin Alparslan Nas'ın (Nas 2011) minör edebiyat ve direniş pratiklerine dair yüksek lisans tezi, Kelleci'nin melezlik ve temsil eksenli çözümlemeleriyle örtüşür. Özlem Ulucan'ın modernleşme sürecine dair karşılaştırmalı çözümlemesi, Fanon ve Said'e başvurarak benzer bir teorik arka plan kurar. Bilgin Güngör'ün (Güngör 2017) edebiyatta sömürgecilik temsilleri üzerine çalışması da Kelleci'nin epistemik şiddet ve temsil tartışmalarıyla paralellik gösterir. Bu tezler, Kelleci'nin çalışmasının yalnızca teorik değil, aynı zamanda edebî ve kültürel analizlerde de uygulanabilirliğini ve etki alanını ortaya koymaktadır.

Kitap dil, üslup ve okunabilirlik çerçevesinde değerlendirilirse; teorik yoğunluğuna rağmen açık, akıcı ve anlaşılır bir dile sahiptir. Kuramsal çerçeveler, akademik derinliği koruyacak şekilde sunulurken, kavramlar sadeleştirilmeden ama okuyucunun takibini zorlaştırmayacak biçimde açıklanır. Özellikle kavramsal geçişlerde kullanılan bağlayıcı ifadeler ve bölüm içi alt başlıklarla metin, sistematik bir ilerleme kaydeder. Disiplinler arası geçişkenliği destekleyen anlatım biçimi, edebiyat ve siyaset teorisi arasında kurulan ilişkileri daha da anlaşılır kılar. Bu yönüyle hem akademik çevreler hem de kültürel çalışmalarla ilgilenen genel okuyucu kitlesi için erişilebilir bir çalışma niteliğindedir.

Sonuç olarak; Tuğçe Kelleci'nin *(Post)kolonyalizm: Özne, Arzu ve Siyasal Melezlik* adlı kitabı, postkolonyal kuramı yerleşik kalıpların ötesine taşıyan bir yaklaşımla sunar. Kavramsal yoğunluğu, disiplinler arası yaklaşımı ve edebiyatla kurduğu üretken ilişkiyle, postkolonyalizmi yalnızca bir teori değil, aynı zamanda siyasal bir müdahale alanı olarak konumlandırır. Özellikle siyaset bilimi, kültürel çalışmalar ve toplumsal cinsiyet teorileriyle ilgilenen akademisyen ve öğrenciler için güçlü bir kaynak niteliğindedir.

Kaynakça

- Göçmen, Mine. "Mevlüt Süleymanlı'nın Romanlarına Yansıyan Kolonyal–Postkolonyal Yaklaşım". Doktora tezi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, 2020.
- Güngör, Bilgin. "Türk Edebiyatında Sömürgeciliğe Bakış (1876–2014)". Doktora tezi. Marmara Üniversitesi, 2017.
- Kelleci, Tuğçe. "Postkolonyalizm: Özne, Arzu ve Siyasal Melezlik". İstanbul: Siyasal Kitabevi, 2023.
- Nas, Alparslan. "Türkiye'de Millî ve Minör Edebiyat Arasında: Mehmed Uzun ve Mıgırdiç Margosyan'ın Eserlerinde Direniş Modelleri". Yüksek lisans tezi. Sabancı Üniversitesi, 2011.
- Ulucan, Özlem. "Mısır ve Türkiye'de Modernleşmeye Geçiş Süreci: Necip Mahfouz'un Kahire Üçlemesi ve Orhan Pamuk'un Cevdet Bey ve Oğulları Adlı Eserlerinin Karşılaştırmalı Araştırması". Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, 2016.